

VII. MANTIK ÇALIŞTAYI KİTABI

Yayıma Hazırlayanlar
VEDAT KAMER & ŞAFAK URAL

MANTIK DERNEĞİ YAYINLARI

VII. Mantık alıştayı Kitabı

Yayıma Hazırlayanlar

Yrd. Doç. Dr. Vedat KAMER
İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
E-posta: vkamer@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. şafak URAL
Mantık Derneği, İstanbul, Türkiye
E-posta: safak.ural@mantik.org.tr

Fotoğraflar Murat DANACI (s. 786-791)
Evren ÖĞRÜK (s. 778-785, Arka Kapak)
İbrahim Halil UNAK (Ön Kapak)

ISBN 978-605-66311-2-2 (eKitap)

1. Baskı Aralık 2017

Yayımcı Mantık Derneği Yayınları
PK 200 34711 Kadıköy / İstanbul
E-posta: yayinevi@mantik.org.tr

Yayımcı Sertifika 33377
Numarası

İÇİNDEKİLER

Önsöz	ix
Açış Konuşmaları.....	1
1) Prof. Dr. Sait BİLGİÇ	3
2) Prof. Dr. Rıza KARAGÖZ.....	9
3) Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR.....	11
4) Doç. Dr. Yücel YÜKSEL.....	13
5) Prof. Dr. Şafak URAL.....	15
VII. Mantık Çalışmayı Metinleri*	17
1) Önergeler Mantığında Anlambilimsel Eksiksizlik İspatları ve Meta-Mantıksal Yorumlamaları	19
Arş. Gör. Oğuz AKÇELİK (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
2) Carnap'ın Heidegger Eleştirisi Haklı mıydı? Ontoloji ile Mantık Arasındaki İlişki Üzerine Düşünceler	27
Yrd. Doç. Dr. Özgür AKTOK (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)	
3) Wittgenstein'da Matematik Felsefesi	43
Arş. Gör. Mehmet ARSLAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
4) Dilsel Bir Varlık Olması Bakımından İnsanın Epistemoloji ve Ontoloji'deki Yeri	53
Caner ATILGAN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)	
5) Aristoteles'te Apeiron Tartışması: Etkinlik Halinde Apeiron Mümkün müdür?	63
Arş. Gör. Aslı AVCAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
6) Hans Reichenbach'ta Klasik Mantığın Yetersizliği ve Sembolik Mantığın İşlevselliği Sorunu	75
Doç. Dr. Hasan AYDIN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
7) Girolamo Saccheri'nin Paralellik Probleminin Çözümüne Dair	95
Doç. Dr. Samet BAĞÇE (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	

(*) Makaleler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

8) Tıpta ve Tıbbi Uygulamalarda Puslu Mantık.....	121
Prof. Dr. Mustafa BOZBUĞA	
9) İlişkisel/Bağlantılı Kıyasta Varlıksal Varsayma.....	145
Arş. Gör. Samet BÜYÜKADA (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)	
10) Klasik Mantıkta Dil, Kavram, Varolan İlişkisi	157
Arş. Gör. Zeynep ÇELİK (Ankara Üniversitesi)	
11) Seçim Aksiyomu Doğal mıdır Yapay mıdır?	165
Dr. Ahmet ÇEVİK (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
12) Aristoteles'in Yorum Üzerine Eserinde Karşıt ve Çelişik Önermeler Ayrımı	175
Yrd. Doç. Dr. Caner ÇİÇEKDAĞI (Artvin Çoruh Üniversitesi)	
13) Transendental Diyalektiğin İnşasında Antinomiler	187
Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
14) Frege'de Bir İmin Üç Yanı: Tasarım, Anlam, Gönderim.....	207
Ebru ÇİMEN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)	
15) Mantığın Metafizikten Bağımsızlığı Sorunu	215
Doç. Dr. Ahmet Ayhan ÇİTİL (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)	
16) Dialeitik Mantığın Gerekçelendirilmesi: Paradokslar ve Gerçeklik	227
Ebubekir Muhammed DENİZ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)	
17) Program Geliştirme Modelleri, Çeşitli Mantık Yaklaşımları ve Karmaşık Sistemler.....	245
Arş. Gör. Volkan DURAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
18) Modern Dönem Mantık Çalışmalarında “Kıyas”ın Reddi.....	295
Öğr. Gör. Gülümser DURHAN (Muş Alparslan Üniversitesi)	
19) Puslu Mantığın Penceresinden Heidegger'in Hakikat Anlayışına Bir Bakış	307
Yrd. Doç. Dr. Aysun GÜR (Adnan Menderes Üniversitesi)	
20) Tarski'nin Doğruluk Anlayışı	319
Doç. Dr. Özgüç GÜVEN (İstanbul Üniversitesi)	
21) Eski Çin'de Mantık.....	331
Doç. Dr. Nazlı İNÖNÜ (İstanbul Üniversitesi)	
22) Soru Paradoksu (Bir Meleğe Soru Sormak)	349
Dilek KADIOĞLU (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
23) Üç Değerli Mantığın Uygulaması Olarak Yapılandırılmış Sorgu Dili (SQL).....	367
Yrd. Doç. Dr. Vedat KAMER (İstanbul Üniversitesi)	

24) Endülüs'te Mantık	377
Prof. Dr. Ahmet KAYACIK (Erciyes Üniversitesi)	
25) Aristoteles'te Dictum De Omni	397
Yrd. Doç. Dr. Murat KELİKLİ (Bartın Üniversitesi)	
26) Kant'ın Genel Mantık Anlayışı ile Transsandantal Mantık Anlayışının Karşılaştırması	405
Yrd. Doç. Dr. Gamze KESKİN (Kırklareli Üniversitesi)	
27) Doğruluk Teorilerindeki Belirlenemez Durumlar ve Tümevarım İlişkisi	425
Arş. Gör. Fatih KÖK (İstanbul Üniversitesi)	
28) Kuantum Mantığı için Felsefi Bir Temel: Taoist Dikatomî ya da Protagoras Sofistiği	435
Doç. Dr. Mustafa Said KURŞUNOĞLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
29) Varlık Önermelerine İlişkin Bir Mantık Geliştirme Doğrultusunda Tikel Niceleyiciden Varlık Değişmezine	449
Prof. Dr. Zekiye KUTLUSOY (Maltepe Üniversitesi)	
30) Bilimsel Araştırmada Mantık, Yöntem ve Neden-Sonuç İlişkisi	465
Arş. Gör. Halil MUTUK (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
31) Lvov-Varşova Mantık Okulu'nun Ontoloji Kuramları	481
Yrd. Doç. Dr. Svitlana NESTEROVA (Artvin Çoruh Üniversitesi)	
32) Sonsuz ve Sonsuzluk	493
Evren ÖĞRÜK (İstanbul Üniversitesi)	
33) Martin Heidegger'in Geleneksel Mantığı Yıkma Denemesi	497
Arş. Gör. Dr. Umut ÖKSÜZAN (Galatasaray Üniversitesi)	
34) Mantık ve Diyalektiğin Gerekliliği Üzerine	517
Dr. Alişan ÖZDEMİR (Maltepe Üniversitesi)	
35) İki Farklı Mantık: Kavramlar Mantığı ve Tasavvurlar Mantığı.....	527
Doç. Dr. Aytekin ÖZEL (Uludağ Üniversitesi)	
36) Hegel'de 'Mantık Bilimi' Nedir?.....	537
Deniz ÖZEN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)	
37) Bilimsel Araştırma Programlarının Metodolojisi veya Yeni Bir Bilim Mantığı.....	549
Yrd. Doç. Dr. Seda ÖZSOY (Gümüşhane Üniversitesi)	
38) George Boole'un Cebirsel Mantığı ve Mantık Tarihindeki Yeri	571
Arş. Gör. Zeynep ÖZTÜRK (Kırklareli Üniversitesi)	

39) Bir Kavram Çerçevesi Olarak Quine'nın Ontolojiye Yaklaşımı	585
Yrd. Doç. Dr. İsmail SERİN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
40) Barcan Formülünün İki Yorumu: Aktüelizm ve Olanaklılıkçılık.....	591
Selçuk Kaan TABAKÇI (University of Alberta)	
41) Husserl Fenomenolojisinde Formel Analitik Mantık.....	599
Diler Ezgi TARHAN (İstanbul Üniversitesi)	
42) Karşıtlık Karesinin Evrimi.....	615
Halise TARIMCIOĞLU (İstanbul Üniversitesi)	
43) Doğalcı Epistemoloji: Epistemolojinin İnkârı mı Asimilasyonu mu?	633
Arş. Gör. Serdal TÛMKAYA (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
44) Wittgenstein ve Pragmatik Anlam Yaklaşımı İlişkisi	651
Arş. Gör. Tuncay TURNA (Artvin Çoruh Üniversitesi)	
45) Dil Ontolojinin Evi midir?.....	663
Prof. Dr. Şafak URAL (Mantık Derneği)	
46) İnförmel Mantık: Konular, Yaklaşımlar ve Katkılar.....	687
Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
47) Formel Ontolojilerin Dinamikliği.....	697
Dilek YARGAN (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
48) Puslu Mantık ve Müphemlik Problemi.....	705
Doç. Dr. Yücel YÛKSEL (İstanbul Üniversitesi)	
Mantık ve Ontoloji.....	723
Doç. Dr. Ahmet Ayhan ÇİTİL, Prof. Dr. Zekiye KUTLUSOY, Prof. Dr. Şafak URAL	
Mantık Çalıştayı Arşivi.....	747
I. Mantık Çalıştayı (İstanbul 2012)	749
II. Mantık Çalıştayı (Eskişehir 2013).....	753
III. Mantık Çalıştayı (Amasya 2014)	757
IV. Mantık Çalıştayı (Bulgaristan 2014)	759
V. Mantık Çalıştayı (Bursa 2015).....	761
VI. Mantık Çalıştayı (Artvin 2016).....	765
VII. Mantık Çalıştayı (Samsun 2017)	771

MANTIK VE ONTOLOJİ

Konuşmacılar:

Doç. Dr. Ahmet Ayhan ÇİTİL

Prof. Dr. Zekiye KUTLUSOY

Prof. Dr. şafak URAL

Vedat Kamer: VII. Mantık Çalıştayı duyurusunda “Mantık ve Ontoloji” konusunu ön plana çıkartmış ve bu konuda bir oturum gerçekleştireceğimizi belirtmiştik. Ontoloji Oturumu’nu, Çalıştay programında, Ahmet Ayhan Çitil’in kaleme aldığı, şu metinle duyurmuştuk:

Mantık ve ontoloji arasındaki ilişki açısından bakıldığında, tekil terimlerin gönderimde bulunduğu veya yüklemelerin kaplamında yer alan nesnelerin varlıksal kabulleri nelerdir? Günümüzde bir yanıyla semantik, diğer yanıyla da metafizik olarak tartışılan sorunlar şu şekilde de ifade edilebilir: “nesne” terimi ile kastedilen nedir? Bir nesnenin edimsel olarak var olması ne demektir? Edimsel olarak var olmayan bir nesneden söz edilebilir mi? Dil içerisinde gönderimde bulunulan nesnelerin mekânı mantıksal bir uzay mıdır? Olanaklı dünyalardan ve olanaklı nesnelere söz etmeksizin semantik yapılabilir mi? Burada sözü edilen “olanaklı dünya” ile ne kastedilmektedir?

Ontoloji Oturumu’nda Şafak Ural, Zekiye Kutlusoy ve Ahmet Ayhan Çitil konuşmacı olarak yer alıyor. Öncelikle her bir hocamıza 10 dakikayı aşmayacak şekilde söz verdikten sonra; konuşmacıların birbirine, sonra da dinleyicilerin konuşmacılara sorularını alıyor olacağız. Zekiye Hocam, sizinle başlayalım mı?

Zekiye Kutlusoy: Öncelikle bildirim hatırlayıp hatırlatayım. Orada ben sembolik mantıktaki varlık önermelerine/savlarına odaklanmak istemiştim. Sembolik mantıkta simgesel, sentaktik yapılarla uğraşyoruz, formlara odaklanıyoruz ama tabii ki bu alanın varlıkla bir ilişkisi var. En önce belirtmeliyim, bildiride, belki alt metinde anlaşılmıştır ki bütün sembolik mantık sistemlerinin ontolojik kabulleri var. Mesela net olarak çıktı benim sunumumda, başka sunumlarda da çok güzel altı çizildi; temel sembolik mantıkta tikel ve tümel niceleyicinin bağlı değişkeninin yalnızca ve yalnızca var olan şeyleri değer olarak aldıkları ya da onların buldukları evreni taradıkları, dolaştıkları ortaya çıktı. Bu, çok ciddi bir kabul, çok ciddi bir varsayımdır. Bu bir varsayım olarak, önkabul düzeyinde benimsenmiştir; böylece tüm bir sistem de onun üzerine yerleştirilmiş olmaktadır tabii varlık mantığına gelindiğinde. Şimdi, “temel sembolik mantık” dediğimizde doğruluk fonksiyonu mantığının bir genişmesi (daha doğrusu yetersizliklerinin doğurduğu güçlüklerin aşılması

---

* VII. Mantık Çalıştayı’nın kapanış oturumu olarak, 30 Haziran 2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ses kaydına <https://goo.gl/hVxbGQ> adresinden erişilebilir. Ses kaydını metne dönüştürmek konusunda değerli yardımları için İbrahim Halil Çetres, Ebubekir Muhammed Deniz, Fatih Kök, Başak Kurtuldu, Evren Ögürük ve Çağla Özcan’a teşekkür ederiz.

yolunda yetkinleştirilmesi) olarak niceleme/yüklemler mantığını görüyoruz; yani niceleme mantığı bütünüyle temel mantığı kaplıyor, onun tüm alanını oluşturuyor. Niceleme önermeleri orada ortaya çıktığı, varlık savları da bu önermelerin bir bölümüyle (yani tikel niceleme önermeleriyle) dile getirildiği için, bildirimde öncelikle onlara odaklanmışım. İşte bu türden önermelerdeki tikel niceleyicinin değişkeni her zaman için yalnızca var olan şeylere bağlanıyor. Yani bu sistem geliştirilirken, ilgili yasaları ortaya konurken böyle bir ontolojik bağlanma (angajman), böyle bir önkabul, böyle bir uzlaşma durumu var, bu sistemde nelerin varlık olarak kabul edilebileceğine ilişkin olarak. Fakat işte burada (ki bu tabii Frege, Russell, Quine çizgisi) geldiğimiz noktada, yani Frege ile başlayan serüvenin getirdiği noktada Quine, deyim yerindeyse bir atraksiyonda bulunup “Ockham’ının usturası”nı çalıştırıyor, minimalist bir ontoloji anlayışı doğrultusunda Russell’ın yapmadığını yaparak adları elemeye girişiyor. Şimdi, buna göre, elimizde bir sav varsa, bu bir varlık savı değil de herhangi bir tekile ilişkin tekil bir önerme, tekil bir durumla ilgili bir sav ise ondan yola çıkarak, o tekil önermede/savda dile getirilen yüklemi genelleyebiliyor, tikel niceleme genellemesiyle yani “tikel genelleme yasası” denen yasa sayesinde o yükleme (özellğe) sahip olan şeylerin (en azından bir şeyin) var olduğunu söyleyebiliriz/savlayabiliriz. Böylece “genel varlık savları” iyice belirginleşmiş oluyor. Yalnız burada tabii dikkat edilmesi gereken ayrıntılar var.

Dün yürüyüş sırasında Caner Çiçekdağ ile tartıştık; mesela “P’ler vardır” gibi bir önerme dile getiriliyorsa ya da “P-olan S’ler vardır” deniyorsa, “P’lik/S’lik vardır” denmiyor, yani yine var olan tekilleri üzerinden varlık savları ileri sürülüyor; burada varolanlar tekilleri, söylem evreninde P’lik yok. Yani değişken (tikel niceleyicinin değişkeni), F’liği, G’liği, P’liği, S’liği vb. taramıyor, tekilleri tarıyor, yalnızca var olan tekilleri değer olarak alıyor. Fakat işte burada bir eksiklik görülerek ya da ihtiyaçtan ötürü, 1950’li yıllarda yeni bir mantık (özel mantık) sistemi geliştirme yolunda, -temel mantığa özdeşlik değişiminin ve kurallarının katılmasıyla oluşturulan- özdeşlik mantığına “varlık değişmezi”nin eklendiği ve bazı kısıtlamaların getirilerek kimi zorlamaların da yapıldığı bir çabanın içine girildiğini görüyoruz; böylece “tekil varlık savları”nın da dile getirilebildiği “varlık mantığı” ortaya çıkıyor. Şimdi ben, tikel nicelemeye, niceleme mantığına, yani temel mantığa oldukça koşullanmış, çok alışkın biriyim. Yıllardır bununla hemhal olmuş biri olarak da pek bir rahatsızlık duymuyordum; tabii ki sorgulamak gerekiyor ve zaman zaman kafa karıştırıcı durumlarla karşılaşılıyor ama tekillerin var olan/olmayan olarak savlanmamasının bir eksiklik olabileceği üzerinde pek kafa yormamıştım doğrusu. Böyle bir varlık mantığının geliştirilmiş olduğundan genel olarak haberdardım ama bu etkinlik için hazırlanırken ayrıntıların iyice bilincine vardığımda “Hiç de kötü olmamış, böyle bir sisteme gerçekten ihtiyaç varmış.”

gibi bir duygu içine girdim. Ancak, buradaki önemli ayrımların farkına vararak konuşmak lazım. Şimdi, belli bir Ali'yle veya Ayşe'yle ilgili olarak "Ali vardır.", "Ayşe vardır." ya da "Samsun vardır." denmiyor temel mantıkta ama varlık mantığına geçildiğinde biz bunları rahatlıkla söyleyip ileri sürebiliyoruz. Bunları söylerken üstelik, eğer edimsel olarak var olmayan bir şey için "vardır" diyor, o şeye ilişkin olarak bir varlık savında bulunuyorsanız yanlış bir şey de savlamış oluyorsunuz; yani bu bağlamda hem yanlış hem de doğru önermeler kurmanın yolu böylece açılmış oluyor. "E!" sembolü ile simgeleştirilen mantık değişmezi yani varlık değişmezi (ki bu, varlık mantığına özgü, özel olarak geliştirilmiş bir işlemci ya da yöneticidir; adlardan tekil varlık önermeleri kurmaya yarar) ile oluşturulan önermelerde, dediğim gibi, gerçeklik alanında var olmayanlara ilişkin olarak "vardır" diyorsanız yanlış şeyler söylemiş oluyorsunuz; öte yandan gerçekten var olan şeylerin var oldukları savında bulunuyorsanız doğruları dile getirmiş oluyorsunuz.

Aslında, varlık mantığı, niceleme mantığının ya da temel mantığın bir devamı; burada temel mantığın yalnızca bir genişlemesi, genişlemesi söz konusu. Dizgeye kural çerçevesiyle birlikte yeni bir mantık değişmezi daha katılmış olsa da aynı zemin üzerinde kalmayı sürdürmekteyiz; yani kalkıp da hiç kimse "Bu mantığı geliştirip ortaya koyalım ve burada ben 'Kafdağı vardır.' diyeyim, üstelik doğru da bir şey söylüyor olayım." demiyor. Tersine "Kafdağı vardır." diyebileyim ama yanlış bir şey söylemiş olayım." diyor. İşte bu olanaklılığın önünün açıldığı bir mantık alanı varlık mantığı; aslında onun gibi tüm özel mantık sistemleri, mantık felsefesinin semantik tartışmaları kapsamında geliştirilmiş felsefi mantıklar yani, içlemsel/içerikli mantık sistemleri olarak buna benzer olanaklılıklara alan açan mantık sistemleridir. Böylelikle "Kafdağı yoktur." demenin de bir anlamı oluyor burada çünkü temel mantıkta (özdeşlik mantığında da) "yoktur" demenin, "yokluk savları"nda bulunmanın hiçbir anlamı yok; çünkü orada her şey var daha doğrusu yalnızca varolanlara ilişkin olarak konuşuluyor (söylem evrenindeki her şey var); dolayısıyla da bir şey için "vardır" demenin, var olduğunu ileri sürmenin bir anlamı yok. Kısaca, orada "vardır" yüklemine işlevsiz olduğu, önermeye içeriksel olarak hiçbir şey katmadığı, dolayısıyla anlamının da olmadığı düşünülüyor. Ancak, yeni bir mantık değişmezi olan varlık değişmezi aracılığıyla var olmayan şeyler hakkında da konuşup onların yokluklarını savlayabileceğim için, bu değişmez işlevsel bir rol üstlenip büyük önem kazanıyor ve de gereksinim duyulan bir değişmez haline geliyor. Dolayısıyla varolanlara ilişkin olarak konuştuğumda "vardır", var olmayanlara ilişkin olarak da konuştuğumda "yoktur" diyebilmem, bu bağlamda doğru önermeler kurabilmemin yolunu açıyor. Yani bu en azından, bu türden terimleri, adları (gerçeklikte yani olgusal, deneysel-gözlemsel-ölçümsel alanda var olmayanların adlarını) da huzur içinde, mantıksal ve yasal bir biçimde kullanabilmemizi olanaklı kılıyor. İşte bunu anlamlı

buluyor, değerli görüyorum. İnsanın sorası geliyor, Russell'a, Quine'a falan, "Gerçekten ben, Kafağında hakkında hiç konuşmamalı mıyım?"

Dün Caner Çiçekdağı ile verdiğimiz örnekleri göz önüne alacak olursak, "yedi başlı ejderha" hakkında konuşmak yasal/mantıksal değil mi? Oysa imgelem ürünlerimiz var, düşlerimizin ürünleri var, hayal ürünleri, yaratılar var, edebiyatta ortaya çıkan nice varlıklar var; bunlar hakkında konuşmanın ama varlık savlamasına sıra geldiğinde yanlış önermeler dile getirmenin ya da rahatlıkla "yoktur" demenin de yolunu açıyor böyle bir açılım. Ama bu bir genişlemedir; dolayısıyla temel mantığın ana varsayımları en başından beri özdeşlik mantığı üzerinden varlık mantığı alanına taşınıyor. Yani eğer siz varlık değişmezini (kendine özgü, bütün karakteristik özellikleriyle birlikte) kullanıyor olsanız da bu durum niceleme mantığı içinde ve onun varsayımları/önkabulleri temelinde gerçekleştiği için tikel/tümel niceleyicinin bağlı değişkeni de tüm özellikleriyle birlikte etkin duruma geçiyor ve x'ler ya da y'ler, z'ler, w'lar yalnızca var olandan ya da ilgili gerçeklik alanından değer alır oluyor. Kısaca, bu bir araya getirilişte, yani varlık mantığı içinde kalındığında, genel/tekel varlık önermelerini kurmaya yarayan iki değişmez (tikel niceleyicinin ve varlık değişmezinin) de kurallarına sadık kalınıyor.

Sonuç olarak, her zaman için şu söylenmeli: Bütün mantık sistemlerinin gerçekten kimi ontolojik kabulleri vardır. Ortada değilse bile bunlar deşifre edilmelidir; ortaya çıkarılmaları için özel çaba harcanmalıdır. Eğer herhangi bir formel sistem kuruluyorsa mutlaka onun bir semantiği geliştirilmelidir ama bu formel semantik nasıl geliştirilecek, öyle mi olacak böyle mi olacak, o ayrı bir sorundur, ona ayrıca odaklanmak gerek. Şimdi, genel bir değerlendirme (ki bunu sırf ben yapmıyorum) çerçevesinde şunlar söylenebilir: Quine'ın adları eleme operasyonundan sonra adların tekrar devreye sokulması, "bol kepçe" bir uygulamayla yani yalnızca var olanları imleyen adların değil, var olmayanları adlandıran adların da mantık dahilinde kullanılabilir olması, daha çok Kripke'ci tutuma göz kırpan bir çerçeve sunuyor bize. Bilindiği gibi Kripke de zaten olanaklı dünyalar yaklaşımı bağlamında böyle bir formel semantik geliştirerek yoluna devam ediyor. Geçen gün bir arkadaşına, Kaan'a sordum (Kaan yok burada), "Quine'cılar, Kripke'ciler, şimdi karşı kamplar olarak algılanacaksa, Kanada'da moda olan, yaygın bir biçimde benimsenmiş, gündemde olan görüş nedir? Daha çok ne'ci sizin hocalar?" diye. "Kripke'ci" dedi; yani onlar daha çok Kripke'vari bir ontoloji anlayışı benimsemek ve o tür bir formel semantik üzerinden yol almaktan yanaymışlar. Şimdilik bunları söylemiş olayım.

Vedat Kamer: Teşekkür ederim. Tam 10 dakikada tamamladınız. Ayhan Hocam, sizinle devam edelim mi?

Ahmet Ayhan Çitil: Hepinizi saygı sevgi ile selamlıyorum. Ben bildirim ile ilgili değil de bildirimde işaret ettiğim konuyla ilgili, ontoloji ve metafizikle ilgili birkaç Şey söyleyeceğim. Ben Şöyle bir sorun üzerinden konuyu ele almak istiyorum, bir Şeyin nasıl bizim nesnemiz olduğu, onu bir nesne olarak karşımıza nasıl koyduğumuz kavradığımız sorusu son derece önemli bir soru. Gerçekten bir Şeyleri biz nasıl nesnemiz kılıyorruz? Tabii soruyu böyle sorduğumuzda devreye Şu da giriyor, bir Şey nesnemiz oluyorsa o bir Şeyi nesne kılan olarak kendimizin de farkına o nesneyi bilen olarak vardığımız için, hiçbir zaman parantezin dışarisına kendilik ya da ben alınmıyor. Bir Şey benim nasıl nesnem olur dediğimde o nesneyi fark eden olarak ben ya da kendim de nasıl var oluyorum sorusunu aynı zamanda sormuş oluyorum. Bu anlamda bu tip ontoloji, metafizik soruları hani kendimizi parantezin dışına alıp kendimizin kuruluşunu, bilincimizin kuruluşunu parantezin dışına alıp tartışabileceğimiz ve konuşabileceğimiz sorular değiller. O anlamda son derece zor sorular. Dolayısıyla bu konu içine zihin felsefesi ile ilgili konular da giriyor fizik felsefesi ile ilgili sorular da giriyor.

Şimdi son özellikle son iki yüz yıldır –ben, biliyorsunuz Kant alışıyorum– Kant’ın çok önemli bir etkisi var, nesnenin ne olduğu nasıl bir Şey olduğu ve nasıl bir Şeyin nesnemiz olduğu sorusuna. Bir kere biz genel olarak Kant’ın Şu eleştirisini kabul ettiğimiz için de tüm bunları tartışıyoruz; Kant ne diyor? Entelektüel, akli bir grmz yok, *noesis* diye bir Şey yok. Yani bizim nesnelerimizi dolaysızca yakaladığımız nesnelere bize verildiği bir kanal yok. Temel eleştirisi ve bizim de kabul ettiğimiz ya da o kabulden hareketle bunları konuşuyoruz, Temel nokta bu. O zaman soru Şuna dönüşüyor, iyi de peki bir sürü nesnemiz var, onlar hakkında da tecrübe edindiğimizi ya da hakkında konuştuğumuzu düşünüyoruz bunlar nasıl bağlanıyorlar? Bir yerlerde varlar da ben dolaysızca onları aklımla yakalayıp tutmuyorsam nasıl o benim nesnem oluyor? Kant’ın verdiği cevap hâlâ geçerli, bir biçimde biz onu kuruyoruz ya da tesis ediyoruz diyor. Yani nesnenin kuruluşu üzerine ilgiyi çekiyor. Tabii kendisinin transandantal felsefesi içerisinde o nesnenin nasıl kurulduğu ile ilgili anlattıklarının ayrıntısına girmeyeceğim. Yalnız Şunu söylemek istiyorum aslında bu bakış açısı Kant’ın metafiziği ya da transandantal düşüncesi eleştirildikten, biraz aşıldıktan, yani hiç kimse tam olarak Kant’ değil, hiç kimse Şu anda Kant’ın metafiziğini savunmuyor ama bakış açısı ortadan kalkmış değil. Yani aynı tartışma bu sefer dilin merkeze yerleştiği, bizim o dile dönüş süreci sonrasında, bu sefer terkip edilen sentezlenen unsurlar Kant’taki gibi duyuusal malzeme, temsiller olmuyor da sentaktik bir yapı içerisinde farkına varıp ilişkilendirdiğimiz yapılar oluyor.

Meinong ile ilgili konuya buradan geçebiliriz. Meinong’un söylediği Şey ne? Aslında diyor, hocası da Brentano biliyorsunuz, ondan aldığı yönelimsellik (*intentionality*) kavramını kullanarak, biz diyor, bir biçimde yönelimsel

edimlere sahip bir zihnimiz var, herhangi bir işaret yani sentaktik kuruluş açısından belirli bir kuruluş şartını sağlayan işaret dizisine yöneldiğimizde onları ilişkilendirip birlik halinde tuttuğumuzda, söz konusu o işaretle işaretin dile getirdiği duysal alanda bizatihi mevcut olmayan bir nesneyi kavırıyoruz, idrak ediyoruz, anlıyoruz diyor. *Intentionality*'in kökünde zaten *intentio* var. Mana diye çevrilmiş Latinceye. Yani bizim anlamlandırma yakalama, kavrama fiilimiz içerisinde dil üzerinden nesnemiz ortaya çıkıyor demek. Şimdi burada ister Kant üzerinden ister dil üzerinden konuya dönelim asıl soru o zaman şuna dönüşüyor: Neler bizim nesnellerimiz olabilir ya da nesne olmanın sınırı nereden geçer? Kant'ın tabii malum metafiziği elemek gibi bir derdi de olduğu için bize diyor ki aslında görüde (*anschauung*) karşılığı tesis edilebilen görüsel karşılık olarak karşımıza konulabilen şey bizim *object*'imiz nesnemiz olur idrak edilir diyor. Bu anlamda yalnız çok tartışmalı, fiilen ille burada bir nesne olacak da ben onu kavradığımda o şey benim nesnem olacak. Söylediği şöyle bir ifade de var: Herhangi bir şeyin nesne olması görüde inşa edilebilir olma imkânına sahip olması ile kaim. Yani, mümkün nesne diye bir şey ile karşı karşıya kalıyoruz, illaki fiilen edimsel olarak burada olması da şart değil. İşte bunu nasıl anlayacağımız meselesi hâlâ bugün tartıştığımız bir mesele. Aynı tartışmayı, duysal alandan dilsel alana da çeksek, illaki ifade ettiğim üzerinden kavradığım nesnelere sahibim, ifade edebilme imkânına sahip olduğum şeylerden de mümkün nesne olarak bahsedebilir miyim dediğimizde bir anda tartışma son derece ontolojik bir hale geliyor.

Meinong'un verdiği cevap, hatta o, görüde tesis edilebilir, görüde kurulabilir karşılığı verilebilir ile dahi sınırlamıyor, çelişik birtakım ifadelerin terimlerin ilişkilendirilip yönelimsel bir fiil içerisinde tutulması ile bir şey bizim nesnemiz olur ve hakkında konuşulabilir hale geliyor. Yani o zaman bu düşünüş biçiminin içerisinde burada gördüğümüz şekliyle şu saat, masa girdiği gibi fiktif karakterler de giriyor tepегöz de Pegasus da giriyor, ama –bir oturumda konuşuldu– daha ilginç yuvarlak kare bile giriyor. Bir şekilde görüde karşılığını veremeyeceğimizi biliyoruz ama Meinong'un meşhur ifadesiyle *Sosein*'i yani birtakım nitelikleri hakkında konuşulabilir özellikleri olduğunu söylemeye başlıyor. O metafizikten hoşlanmayacak birileri de işte biraz daha Russell'a yakınlar diyelim, hâlâ biz o Kant'çı damarı sürdürüyoruz bir nesneden bahsedeceksek onun hakikaten edimsel olması ya da en azından edimsel olabilme imkânı olması lazım falan. Böyle tartışmalardan söz ediyoruz.

Şimdi ben konuyu da başka bir tarafa çekeceğim, bir de benim kendi yaptığım çalışmalar var. Bu biraz hikâyenin benim içimde gelişen şekli. Ben şöyle düşünüyorum, bugün tartıştığımız pek çok metafizik problemin bu kadar sıkışması ya da içinden çıkılmaz hale gelmesinin müsebbibi de Kant'ın bu yaklaşımı ve bana göre Kant'ın nesne kuramı eksik yani hatalı, bir şeyler olması gerekirken yok. Bunun nedeni de kendisinin metafiziği eleme çabası içindeki

birtakım kaygılarının kendi araştırmasına etki etmesi. Nedir Kant'taki eksiklik, olmayan şey? Kant bir şekilde mekanik fiziği temellendirmek istediği için –Newton mekaniğine dayalı bir evren anlayışının epistemolojisini kurmak istediği için– aklın o bütünleri oluşturucu, belki amaçları oluşturucu, fark edici telosları fark edici faaliyetini hiçbir şekilde nesne kurma faaliyeti içerisine karıştırmak istemiyor. Yani, Kant'ın dizgesine bakarsak hakikaten bu temsiller, sentezlenirler belli kurallara göre bir araya getirilirler ve biz onun farkına vardığımızda onu, bilincin birliğine tabi tuttuğumuzda bir şey bizim nesnemiz olur. Burada akıl hiçbir zaman işin içine girmez. Akıl ne zaman devreye girer, düzenleyici olarak girer. Sonra bu şey olarak kurulan şeyleri farklı bütünlerin içerisine dahil ederiz, yani kümelere böleriz gibi de düşünebilirsiniz.

Ben bunun doğru olmadığı düşünüyorum. Tabii çok uzun tartışamayız ama bana göre aklın bir transandantal faaliyeti var, tanelerin işte o bireylerin, tekillerin kuruluşunda akıl olmasaydı zaten biz mesafe alamazdık, akıl bir bakıma tümel bir nesneyi tesis ederek, ki ben ona “bu şey” diyorum, bu diye bahsettiğimiz şey bana göre tümel bir nesne, bir nesneyi karşısına koymasa, bir şeyi tekil ve tane haline getirmese herhangi bir şeyin nesnemiz olmasından bence söz edebilmemiz mümkün değil. Bu neden önemli? Çünkü aklın o nesne kıldığı *object* haline getirip taneleştirdiği şey düşünsel mekânda, yargı mekânında mevcut olan bir şey, birincisi bu çok önemli. Yani mesela biz kümelerden falan bahsettiğimizde “bir nesnelere toplamı” diyoruz ama kafamızda fiziksel evrende varolan şu tip nesnelere canlanıyor, küme mekânı böyle bir şey olamaz. Küme mekânı aklın faaliyeti içerisinde ortaya çıkan ve nesnelere düşünsel olarak kavranıp idrak edildiği bir mekânda varolur. Küme, kümeyi gözünüzde canlandırın, bakın nasıl temsil ediyoruz, parantez açıyorum virgüller arasına yazıyorum hatta tekrar yazmada beis görmüyoruz, bunlar aynı kümelerdir diyoruz. Bakın fiziksel mekânda olabilecek bir şey değil zaten dikkat edin. Ne bir nesne öbürünün sağında ne bir nesne diğerinin solunda. Anadığımız anda da tekrar tekrar yinelenebilir olarak kuruluyor burada kümenin düşünsel mekânda aslında kümenin tesis edildiğinin aslında farkına varıyoruz. Bana göre bu tesiste aklın belirleyici rolü ve dahli var. İkinci söylemek istediğim nokta şu, bana göre biz bir *object*'i bu anlamda “bu şey” ile kaim olarak kurduğumuzda onu bir şey olarak kuruyor ve bir olarak kavırıyoruz.

Bu şu anlama geliyor ben herhangi bir nesneyi kurduğumda biri idrak etmek ve biri o nesnenin izini taşıyacak şekilde idrak etmek durumundayım. Yani, sayı dediğimiz mesele en temelde belki Platon'un kullanacağı tabirle ideal sayı diyebileceğimiz bir mesele, nesnenin kuruluşuna daha en başından “bu şey” kılınmasına bence dahil. İkinci bir şey daha dahil, ben ne zaman bir nesneyi analitik olarak kursam, bu şey haline getirsem, onu olanaklı bu şeylerden ayırarak bu şey kılıyorum, olanaklı o nesnelere toplamı belirsiz işte sonsuz demek –*indefinite* anlamında söylüyorum nicel bir şey aklınıza gelmesin– fa-

kat benim bu ayırmayı yapabilmek için de ilkeye ihtiyacım var yani bir olanı olmayandan ayırt etmem gerekiyor. O ayırmanın ilkesi ben onu biraz Antik Yunan'a gönderme yaparak böyle adlandırıyorum aslında bir tür boşluk (*to kenon*) fakat uzay zamanda olan bir boşluk değil ona önceliği olan bir boşluk. Peki nasıl bir şey, bir tür çelişki aslında düşüncede ifade etmek istersek, a ve a olmayanı ayırdığımızda hem a hem a olmayan ne a ne a olmayan olarak o boşluğu idrak ediyorum o boşlukla a'yı a olmayandan ayırıp bu şey olarak karşıma koyuyorum. Peki o boşluğu nasıl nesnem kılıyorum? O nu nasıl düşünüyorum? Benim şöyle bir iddiam var, bana göre her nesnenin bu şey olarak kuruluşunda 0'ın idraki şarttır. 0'ı idrak etmeden, 0'ın karşılığı ve izi (*sinn*'i) olarak o boşluğu ve ayırt etme ilkesini fark etmeden "bu şey"i kuramayız.

Demek istediğim şey şu, söz konusu nesnenin kuruluşu nasıl kurulduğu matematikle nasıl ilişkilendiği, sayı ile nasıl ilişkilendiği konuları metafiziğin has konuları. Bizim bunlara ilgimizi artırmamız gerekiyor, bu düşünüş biçiminin devamında ben, bugün yaşadığımız pek çok soruna çözüm getirebileceğimizi düşünüyorum. Mesela Kripke adlardan, katı gösterici olarak bahsediyor ama adın tuttuğu şeyin ne olduğu ile ilgili hiçbir ontolojik çözümlemesi yok. Bana göre benim bu bahsettiğim çerçeve içerisinde böyle bir soruya cevap verilebilir. Yine Ahmet Bey sürey varsayımından bahsetti, sürey varsayımını neden küme kuramının içerisindeki mevcut aksiyomlarla ispatlayamıyoruz ama doğru olduğunu düşünüyoruz? Bana göre sürey varsayımının ispatı mümkündür, küme kuramının içerisinde değil, ontolojiden türetilen ispatları kullanarak ispatlamak mümkündür, kendi kitabımda ispatını vermeye çalıştım. Ya da mesela seçim aksiyomu, neden bu kadar aşikâr ve dolaylı nasıl bir içsel şart getirilebilir onun kabulü ile ilgili, bu tip soruların yani bunları çoğaltabilirim, bildiride bahsettiğim sorunlar bunlar, bunların hepsi demin söylediğim anlamda bir ontoloji perspektifi içerisinde ancak ele alınabilirler ve çözümlenebilirler. Dolayısıyla biz mantığı temellendirmek mantığın içerisinde çıkan sorunlara çözüm getirmek, mantıkta elde ettiğimiz bazı sonuçları anlamak ve anlamlandırmak istiyorsak yüzümüzü, gözümüzü biraz daha ontolojiye ve metafiziğe, bir şeyin nasıl nesnemiz olduğumuz sorununa, o nesnenin nasıl kurulduğuna, onun sayıyla matematikle ya da mantıkla nasıl ilişkilendiğine dönmek zorundayız diyorum. Teşekkür ederim.

Vedat Kamer: Şafak Hocam, sıra sizde.

Şafak Ural: Konuşmama zemin hazırladığı için Ayhan Bey'e çok teşekkür ederim. Özet olarak varlık denildiğinde, geleneksel olarak karşımızda duran bir fizik realite var. Bu fizik realitenin bilinmesine ilişkin birtakım felsefi, mantıksal hatta edebi denemeler veya öneriler var. Bu durum Antikçağ'dan başlayıp günümüze dek uzanan bir zihinsel tavır alıştır (*attitude*). Günümüzde

ontolojiyi konu alan bütün söylemlerde ne kadar tersinden bir iddiayı içinde barındırır da bunu görmezlikten gelerek hareket ediyoruz. Peki, ne yapmak lazım? Varlığı oluşturduğumuzu kabul ederek hareket edersek, varlığa, varlık kazandırdığımızı kabul ederek hareket edersek o zaman mesela Meinong'un sorunu, "düşünebildiğim her şey vardır", "kanatlı atı düşünüyorum" "öyleyse kanatlı at vardır" paradoksuna düşmek yerine, nasıl ki, kanatlı atı düşünüyorsam, nesneyi de öyle düşünüyorum denilebilir. Bu noktada kanatlı atın, fizik nesneden farkını değil; fizik nesnenin kanatlı attan farkını ortaya koymalıyım ki bu zihinsel mekanizmayı işletebilelim.

Bu zihinsel mekanizmanın işleyişinde de açık ki, varlığı biz oluşturuyoruz. Peki, bu nasıl oluşturuluyor? Bunun oluşturulmasında, üç temel varlık kabul edersek, iş kolaylaşır. Birincisi indexicallar. Bunlar da ikiye ayrılır. Bu, şu, ben, şimdi gibi olanlar. Kalem de bunlardan sayılabilir fakat kalem kelimesinde, örneğin tahta kelimesinde "bu" eğer tahtaya işaret ediyorsa doğrudan doğruya "bu" kelimesinin öngördüğü bir gramatik varlık vardır. Dolayısıyla "bu" kelimesinin işaret ettiği varlık ile bu arasında gramatik olarak bir fark vardır. İnsanlar veya hayvanlar ses aracılığıyla anlaşıyorlar. "Bu" kelimesi gramatik olarak bir şeye işaret ediyor. Bir şeye işaret etme özelliğini, dili kullanma becerisinden yola çıkarak kullanabiliyorsak, varlık bildirmenin bu imlerin özelliği olduğunu söyleyebiliriz. "Bu" tahta dersek, "bu tahta" bir imdir ancak "tahta" dersek ve herhangi bir şeye işaret etmezsek o zaman bu bir im değil, bir kavramdır.

İkincisi önermelerin içerdiği bir varlık var. Dolayısıyla ontoloji söz konusu olduğunda, indexicaller/kavramlar ve önermeler ön plana çıkıyor. Bugün konuşulduğu üzere, "kanatlı at" veya "bugünkü Fransa kralı dazlaktır" gibi önermelerin doğruluk değerlerini artık herhangi bir olguya bağlı olarak değil, kendi içindeki yapıdan hareket ederek kurgulama imkânı elde edebiliriz. Nasıl olur bu? Önermelerin zihinsel olgulara karşılık geldiğini kabul edebiliriz. Bu olgu süreç olabilir ve bu olgu bir takım kategoriler yardımıyla varlık kazanıyor olabilir. Bu kategoriler mesela zaman kategorisi, sahip olma kategorisi gibi kategoriler, doğal olarak değil dilsel olarak olgulara veya fizik dünyaya transfer ettiğim varlıklar olarak düşünülebilir. Dolayısıyla bir önermenin bilgisi tamamen o önermenin benim kurgularım içerisinde varlık kazanma özelliğine bağlı olarak karşımıza çıkıyor. Burada dil, nasıl isimler veya indexicaller yani imler bir şeye işaret ediyorsa aynı zamanda ben öznenin ve yüklem arasında gramatik olarak bağ kurma, iletişim kurma alışkanlığını oluşturarak bir varlık dünyası, ama varlığı oluşturacak şekilde bir varlık dünyası oluştururum.

Bu dünyanın karşılık geldiği bir dünya olarak değil; kendi oluşturacağım bir varlık dünyası olarak tesis edebiliyorum. Burada mesela dün de konuşuldu, bu önermenin olgusal olması, alışageldiğimiz biçimin tersini de düşünebiliriz. "Mesela bu tahta beyazdır." önermesinin formel yapısıyla oynamak suretiyle

önermenin doğruluk değerini yani aslında varlık kabullerini değiştirebilirim. “Bu tahta beyazdır”, oylama yapıyorum, herkes beyazdır der. Bu birinci özellik. “Bu tahta ilk kullanılmaya başlandığı ana göre daha az beyazdır.” denilebilir. O zaman puslu (fuzzy) mantık. Aynı önermeyi kullanarak yeni bir empirik içerik tanımlayabiliriz: “Bu tahtanın beyaz olması muhtemeldir.” dersem yeni bir empirik içerik tanımlamış olurum. Yaptığım tek şey dilsel, formel ve gramatik oyunlarla bir varlık kazandırma işlemi.

Üçüncü varlık tasarımı, -bir kavramlar ve imler, iki önermeler- çıkarım yoluyla veya bağlaçlar yoluyla kurulur. Bunlar mesela “tahta beyazdır ve kalem kırmızıdır” dediğimizde kullandığımız iki önerme var. Ancak dersem ki “tahta beyaz ise kalem kırmızıdır” önermelerin içeriklerini değiştirmeden yeni bir empirik içerik yüklemiş olurum. Bu “ise” ekleminden kaynaklanıyor. “Tahta beyaz ise ve kalem kırmızı ise o halde ben konuşuyorum” çıkarımı fizik realiteye karşılık gelemese de bir şey anlıyoruz. Bu anladığımız şey, varlık kazandırma olarak karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla sonuç olarak, varlıktan söz ettiğimizde dışımızda olan bir varlık dünyasından değil üç varlık dünyasından söz eder ve bunu dilsel, gramatik ve mantıksal temel üzerinden kurduğumuzu kabul ederiz. Uzatmadan sözü devredeceğim. Teşekkür ederim.

Vedat Kamer: Konuşmacıların birbirlerine soru sorabileceği bölüme geçiyoruz.

Şafak Ural: O zaman ben Zekiye Hoca’ya bir soru sormak istiyorum: ‘*Var olan tekildir*’ dediniz ve bununla ilgili bir varlık mantığından söz ettiniz. Tekil olan vardır dediğimizde varlık kavramı tekil değil tümeldir. Bu tümellik, tekilliğin varlığını nasıl bir mekanizma çerçevesinde öngörmüş olabilir? Bu birinci sorum. ‘*Kalem vardır*’ dediğimde vardır yani yüklem bir tümeldir. Tümellik bunun varlığından farklı olmalı dolayısıyla tümelin varlığı tekilin varlığını hangi mekanizma hangi koşul veya bizi yanıltmayacağından emin olabileceğimiz hangi süreç içinde öngörebilir ve bunlar varlık mantığından söz ettiğimizde varlık mantığının varlık dünyasına ilişkin vermiş olduğu bilgiler hangi ölçülerde denetlenebilir olacaktır?

Zekiye Kutlusoy: Bütün yüklemeleri biz -temel mantıkta (niceleme mantığında) ve varlık mantığında- tekillere yüklemiyoruz. Dolayısıyla onların sahip olduğu belli bir özelliği, sahip olduğu yüklemesel bir niteliği belirtmeye çalışıyoruz. Ancak, “ben” dilinde belli bir şeye/tekile ilişkin olarak “vardır” dediğimizde, “o şeyin zamansal, mekansal, empirik yani deneysel-gözlemsel olarak orada vücut bulduğu” türünden bir sav ortaya atıyoruz. Öte yandan, bir şeyin kırmızı veya mavi olduğunu söylerken (doğru ya da yanlış), yani o şeye ilişkin olarak böyle bir yüklemleme yaparken o şeye bunu nasıl yapıyoruz? Bu Aristoteles mantığına kadar gider. Özne-yüklem ilişkilerinin irdelendiği bütün

o dilsel söylemlerde (koşacın devreye girdiği “S, P’dir” biçimindeki) bu işin nasıl yapıldığı hâlâ sorulabilir ama kesin bir cevap verilebilir mi?

Ahmet Ayhan Çitil: Bana göre bir nesnenin bir birey olarak karşımıza nasıl konulabildiğinin açıklanması, aklın bir fiili olmaksızın anlaşılabilir veya açıklanabilir bir şey değildir. Duyusal alanda yöneldiğimiz malzemenin kendisinde aslında bireyselleşmenin ilkesi yok. O bireyselleştirme fiilinin zemininde bana göre akıl var. Akıl herhangi bir şeyi bireyselleştirme fiiline ben *içsel bir tutuş* diyorum. Aklın içsel bir tutuşla bir şeyi birlik haline getirip karşısına koyma fiili mucizevi bir fiildir, O file müracaat etmeden bu anlamda sizin “bu şey” diye işaret ettiğiniz ve karşımıza koyduğumuz nesnenin kuruluşu kuşatılamaz. O, bu yüzden bana göre en basit sorudur.

Şafak Ural: Gramatik varlık kazandırma özelliğini dikkate alarak bu açıklamaları neden yapmıyorsunuz?

Ahmet Ayhan Çitil: Ben şimdi burada nesnenin algı tecrübesinde ortaya çıkışından bahsettim. Aynı şey dil düzeyinde de geçerlidir. Bir şeyin nasıl işaret olduğu ve bir şeye nasıl işaret ettiği meselesi de aynı ölçüde metafiziksel bir sorudur. Söz konusu işaretlerin ilişkilendiği unsurların birlik halinde tutulması üzerinden bir nesnenin varlık kazanması da bana göre aklın transandantal faaliyetini gerektiriyor. Varlık kazandırma eylemi dilsel, gramatik veya mantıksal bir şekilde de olabiliyor. Bir bakıma bir şey vardır ya da yoktur. Benim sorum şu, benim ontolojiye olan ilgimin nedeni de bundan kaynaklanıyor. Bu varlık kazandırma eyleminin varsaydığı zemin nedir? Bu eylemin ayağının sağlam bastığı bir zemin yok mu?

Şafak Ural: Üç tane birisi indexical yani im ve terim vasıtasıyla, iki önerme ve üç çıkarım vasıtasıyla varlık öngörüyor, bunların en önemli özelliği dili kullanma becerimiz yani işaret etme, canlıların işaret etme özelliği var. İşaret etme özelliği ses düzleminden dil düzlemine geçiyor.

Ahmet Ayhan Çitil: Bu geçişin zeminini soruyorum. Ses ağzımızdan çıktığında dağılıyor, o işaret olmuyor ki.

Şafak Ural: O işaret etme hadisesi şöyle ki, mesela bir kedi, yavrusuna “mi-yav” dediği zaman yavrusuna bilgi aktarıyor. Biz bu sesi kendi gramatik kurgumuzda ilkel bir *isim* gibi düşünebiliriz. Fakat, bizim kullandığımız veya kurguladığımız dil bunun bir adım ötesine geçme olanağı veriyor. İşte ben masa kelimesinin bir isim olduğunu ve bir nesneye karşılık geldiğini biliyorum, ama masa kelimesinde çocukluğumdan beri öğrendiğim biçimde bir şeye karşılık geldiğini kullanabiliyorum.

Ahmet Ayhan Çitil: Zekiye Hocam’a ben çok basit bir şey sorabilir miyim? Evet veya hayır diye de cevap verebilir. Siz bana Meinongcu falan diyorsunuz ama siz sunumuzda bayağı Meinongcu gibi konuştunuz. Öyle mi diye sorayım?

Zekiye Kutlusoy: Tam Meinongcuyum demiyorum ama varlık mantığı hamlesinin yerinde bir hamle olabileceğini düşünüyorum.

Ahmet Ayhan Çitil: Bravo! Bu yeterli benim için.

Vedat Kamer: Şimdi dinleyicilerden bir soru alacağız. Kime soru soracağınızı belirtmenizi ve sorunuzu açık bir şekilde ifade etmenizi rica ederiz.

Özgüç Güven: Benim sorum Şafak Ural’a olacak. Hocam varlık kazandırma dediniz de “bu”yu iki türlü kullandınız...

Şafak Ural: Aslında üç...

Özgüç Güven: Yok hocam ‘bu’ sözcüğünün varlık kazandırma edimini sizin deyiminizle söylüyorum, bir açıdan iki türlü kullandınız. İlki, duyu ediminin işaret ettiği gramatik bir varlık var. Galiba böyle bir edimin bir şeye varlık kazandırıyor olması başka bir şey, bunun işaret ettiği bir varlık olması, yani zaten var olan bir şeye işaret ediyor olması, başka bir şey. Eğer yanlış anladıysam lütfen düzeltin çünkü sorumu ona göre soracağım.

Şafak Ural: ‘Bu’ im olarak, gramatik özelliği ve yapısı gereği, ‘bu’ dediğim zaman ben bu kelimenin gramatik olarak bir şeye karşılık geldiğini ve bir şeyi öngördüğünü, bir şeyin varlığından söz ettiğini gramatik olarak biliyorum. Birinci varlık kazandırma özelliği bu. İkincisi işaret edilen bir şey olarak, nesneye ilişkin bir şey olduğunu biliyorum. Dolayısıyla ben varlık dünyasında, varlık kazandırma işini, temelde sürecin en basit, en başındaki temel işlevini gramerin varsayma özelliği üzerinden gerçekleştirmiş oluyorum.

Özgüç Güven: O zaman soruya dönersek, şöyle toparlayayım: “bu”nun varlık kazandırması anlık olarak gerçekleşemez, ancak bir bağlamı gerektirir ve bu bağlamın çeşitli biçimlerde yinelenmesi ile ilgili olduğu görülüyor. Çünkü en azından, her defasında, 21 aylık bir çocuğu olan birinin deneyimi ile söyleyeyim, bana şunu gösterdi ki dil öğrenme aşamasında indexicallerin tabi ki her zaman belirli bir nesnesi olmuyor, her zaman “bu” ile ne söylenmesi istendiği açığa çıkmıyor. Ama ‘bu’ların yinelenmesi, bu dil oyunlarının tekrar tekrar yaşanması, bir geniş bağlama sokulmasına da aracılık ediyor. Söylemeye çalıştığım, “bu”nun bir şeye varlık kazandırmasının edimsel bir faaliyet olduğunu söyleyebilir miyiz? Yoksa dil bilgisinden kaynaklı olarak dile getirdiğimiz

zaman, edimsel bir faaliyet değil onun sentaktik bir yapısı ya da bir parçası olması gerektiğini söyleyebiliriz. Acaba hocam bu konuda ne söyleyebilirsiniz.

Şafak Ural: Yani daha önce cevap verdiğim bir şekilde söyleyeceğim. Yani onun gramatik özelliği, benim dili kullanma becerim sırasında bir nesnenin var olduğunu biliyorum.

Özgüç Güven: Ayhan Hocam size sorum şöyle, siz dediniz ki belirli bir noktaya kadar Kant'tan söz ettiniz, artık bir süre sonra Kant'ı bıraktınız ve Kant'ta eksik gördüğünüz temelleri kendi nesne anlayışınızı tarif ederek ilerlediniz. Ben doğrusunu isterseniz şurayı anlayamadım: Siz Kant'ın dışarıda tuttuğu aklın görü elde etmesini bir anlamda Kant'ın başarısızlığı olarak söylediniz. Yani aslında şöyle ifade ettiniz: “Aklın nesneleştirdiği ‘bu’ şey”, bu ifade size ait. Dediniz ki akıl her nasılsa, hatta bizim varoluşumuzun şaşılması bir yanı olarak bunu yapıyor, taneleri birleştiriyor ve yoklukla ilgi kuruyor. Şimdi bu söylediğinizi Kant yapmadı dediniz, aslında sizin bu dile getirdiğinizi en azından Kant'ın yaptıklarını anlamaya çalıştığımızda mesela duyarlığa gelen çeşitliğin daha sonra imgeler yoluyla ayrışması ve bunların kavramlar tarafında yakalanması ve bunlara sınır koyulması... Bütün bunları sanki o taneleştirme, birleştirme dediğimizi Kant yapabiliyor, ama bunu tek bir yeti üstünden yapmıyor. Tüm bunları yetilere dağıtarak, her birine kendine özgü işlemler vererek yapıyor. Sorum şu, yapamadığını söylediğiniz noktayı siz nasıl yaptırabildiniz Kant'ta?

Ayhan Çitil: Yok Kant'ta değil...

Özgüç Güven: Evet doğru, o zaman şöyle ifade edeyim, Kant'ın akıl üzerinden yaptırmadığı şeyi yani daha düzgün ifade edersem siz noetik bir vurgu yaptınız. Bu noetik vurgu içerisinde realist bir tavır var anladığım kadarıyla, kitaplarınızdan yola çıkarak bunu söylüyorum. Diyorum ki Kant'ın yapamadığını düşündüğümüz şey tam olarak ne ki siz Kant'ı tamamladınız, değiştirdiniz ve Kant üzerinden kendi kuramınızı geliştirdiniz?

Ayhan Çitil: Tabii ki bu kısaca anlatılacak bir soru değil. Kant'ın dizgesinde malum, bir nesnenin kuruluşu kategorilere dayanıyor. Kategoriler zaten muhayyilenin şemalarının birliğinden ibaret. Şöyle söyleyelim, tüm nesne sentezleme faaliyeti bu dört kategorinin dört farklı cihetten sentezlediği nesnenin bir birlik içerisinde tutulmasından ibarettir. Kant bize bunları anlatınca çok ikna edici geliyor. Bir nesnenin nicelik kategorisine tabi olması demek, parçaları birbirine zorunlu olarak ait olmayacak şekilde sentezlenmiş olması demektir mesela. Aynı şey diğer dört kategori için de söylenebilir yani dört şema ve onların birliği ve bunların sentezi. Sorun şurada, söz konusu bu dört farklı cihet-

ten nesnenin sentezlenmesi, kendisinin “bir tane” oluşunu, tek bir şey olarak benim tecrübemde karşımda durmasını aslında açıklıyor. “Tane” varken kategorilerin devreye girmesi çok anlaşılır bir şey, herhangi bir “tane”nin dört farklı cihetten terkip edilmesini burada konuşmak mümkün. Şöyle düşünelim, duysal alandaki hiçbir temsil ya da hiçbir temsil topluluğu ne kadar benim o vurguladığım bağıntı üzerinden birbiriyle ilişkilendirerek bir arada ve “Ben”e ait olarak, beni böyle bireyselleştirir demiyor. Yani tanenin ilkesi duysal temsillerden gelmiyor. Bilincin kendisi de biricik ve bir tane. Nasıl yöneliyor da bilinç o faaliyeti ve o dört kategori itibarı ile bir şeyi bir yerlerden ayırıp tane haline getirip de nesnesi kılıyor? Kant’ta bunun hiçbir açıklaması yok.

Dinleyici: Hocam Transandantal Estetik’te yok mu sizce?

Ayhan Çitil: Uzayın kendisi, zamanın kendisi Kant’ın kendisinin de söylediği gibi sürekli. Uzayda da tane yok zamanda da tane yok. Anlardan bahsediyor ama anlardan bile bahsedebilmek için birimden bahsedebilmek lazım. Anın kendisi zamanda birim olarak mevcut değil. Zamanda olanı taneleştirip ona an diyecek olsak önce yine taneleştirmenin zeminini açıklamak zorundayız. Ben Kant’ın felsefesinin merkezinde bu taneleştirme ve birey kılma faaliyetinin tamamen eksik bırakıldığını ve bunun çok vahim sonuçları olduğunu düşünüyorum. Çok basit görünebilir size ama bence en zor mesele söz konusu o tanelerin kuruluşunun açıklanması ve Kant’ta bunu zemini yok.

Şafak Ural: Aslında bu çalıştayın en güzel sonuçlarından bir tanesi de bu.

Ayhan Çitil: Yani tabi bunu daha ayrıntılı soru-cevap şeklinde de yapabiliriz. Biz Kant’ın bunu açık bıraktığını fark etmediğimiz için ve sanki nesne bu şekilde kurulabiliyormuş zannettiğimiz için ontoloji ve mantık meselelerinde başımız beladan kurtulmuyor. Benim savunmam bu. Bir de Oğuz Bey’in demin söylediği soru ile ilgili küçük bir soru daha geldi. Şimdi şöyle bir şey söyleyeceğim, birincisi ben Oğuz Bey’in burada olmasından dolayı çok mutluyum. Nedenini de söyleyeyim. Bu tür etkinlikler Boğaziçi Üniversitesi hoca ya da öğrencilerinden çok az ilgi görüyor. Daha çok ilgilenmelerini bekliyoruz. O yüzden de birilerinin burada olması bizim için çok memnuniyet verici, etkileşim ve konuşabilme açısından. Türkiye’de modal mantıkla ilgileniliyor mu, bu modal mantığı çalışan insanlar var mı? Var. Boğaziçi’nden ve başka üniversitelerden de yurtdışına gitmiş, modal mantık üzerine doktora yapmış, şu an yurtdışında doktoralarını tamamlamakta ya da çalışmakta olan en az ben size beş kişi sayabilirim ve bunların bir kısmının Türkiye’ye gelme ihtimali de var, Türkiye’de iş arayanları da var.

En azından mesela benim danışmanlık yaptığım, tez izleme komitesinde olduğum, ikinci danışmanlığımı yaptığım iki tane tez var. Bir tanesi var ol-

mayan nesnelere ilgili bir tanesi modal mantığın semantiği ile ilgili. İkisi de İstanbul Üniversitesi'nde devam ediyor. En azından ilgi de var, çalışanlar da var ve o devam ediyor. Bugün çok fazla henüz yansımamış olabilir, sonuçlara yansımamış olabilir ama var. Dolayısıyla henüz o kadar umutsuz bir durum yok. İkincisi, daha önce de söylediğim gibi bakmayınca görmüyoruz. Aslında bakarsak var. İlgilenirsek bu tip mekânlarda da o tür insanlarla tanışıyoruz. Sizinle de tanışmış olduk. Diğer soruyla ilgili olarak, ben filici - mümküncü (actualist - possibilist) ayrımının basit bir tercih sorunu olduğunu düşünmüyorum. Hakikaten derin bir ontolojik ve metafiziksel tartışma burada var. Sunumumda da Timothy Williamson'ın bir savından söz etmiştim. *Modal Logic as Metaphysics* adlı kitabında söylediği şey şu: İkinci derece modal mantığa geldiğimizde mümküncü/olanaklılıkçı yöntemi kullanmak durumundayız, aksi takdirde bazı teoremleri ispatlayamayız. Dolayısıyla bu tartışmanın hem ontoloji hem de mantıkla ilgili önemli sonuçları vardır.

Fatih Kök: Ayhan Hoca'nın, Kant vurgusu çok önemli. Transandantal estetik dendiğinde benim de aklıma hemen "zaman" geldi. Zaman, şeyleri zaten bireyselleştirmiyor mu ya da birimleştirmiyor mu? Zamanın sürekliliğini anlıyorum fakat deneyimi kesintiye uğratmazsak olguları için akletme çabamız "sorunlu" olmaz mı?

Ayhan Çitil: Zamanın kendisinde birimlerden bahsediyor Kant. Zamanda birim yok, zamanın kendisinde birim olur mu zaten? Aristoteles'ten beri en temel problemimiz, zamanda nasıl birimin olduğu. Birimin idrak edilebilmesi akli bir faaliyeti gerektiren bir şey. Bir "tane" haline getirmek bir bütünün parçası olarak tane haline getirmektir. Aklın faaliyeti olmadan ben nasıl taneyi fark edeceğim? Zamanda zaten anlar taneler olarak mevcut olsa sorun yok. Kant bunları söylüyor, mesela sayı şeması homojen birimlerin art ardalığının birliğidir gibi şeyler söylüyor. Ama söz konusu bilimin nereden geldiğini hiçbir zaman açıklamıyor. Keşke açıklamış olsaydı.

Lokman Çilingir: O zaman nesnenin uzayda yer kaplaması...

Ayhan Çitil: Neyin yer kaplaması?

Lokman Çilingir: Bir şeyin yer kaplaması...

Ayhan Çitil: Herhangi bir şey, bir şey haline gelmeden önce onun yer kaplamasından söz edemezsiniz ki. Uzaydaki ya da duyusalıktaki hiçbir şey ben taneyim ve beni bu şekilde ayırt edebilirsiniz demiyor. Eğer öyle olsaydı o birey olurdu ve onu dolaysızca bildirdim. Zaten Kant öncesi noktaya geri dönerdik, o şeyler cevher olurdu. Öyle bir şey yok. Nesneyi ben kuruyorum diyorsanız

nasıl taneleştirdiğinizi açıklamak durumundasınız. Ben Kant'a çok fazla inandığımızı ve güvendiğimizi ve bunun çok doğru olmadığını düşünüyorum.

Fatih Kök: Sadece bir cümle söyleyeyim hocam. Eğer böyle düşünürsek bunun devamında acaba yani Kant'ta aritmetiğin kökeni de sıkıntıya uğramış olur mu?

Ayhan Çitil: Kesinlikle ben onu savunuyorum. Bütün sorunlarımızın kaynağının Kant'ın ontolojisinin eksik olmasından kaynaklandığını düşünüyorum. Bence Kant'ta aritmetiğin temeli yoktur. Aritmetiğin temellendirilmesi konusunda eksiklidir. Onu anlatmaya çalışıyorum zaten. Aynı şey geometri için de geçerlidir. Kant'ta geometrinin de bir zemini yoktur. Olsa zaten bugün bu kadar işler karışık noktaya gelmez. Tam olarak söylemek istediğim şey bu.

Şafak Ural: İyi ki yok, yoksa konuşacak şey bulamazdık.

Ayhan Çitil: Gerçekten daha ciddi bir biçimde bu temellendirilme meselesine eğilinmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani, bana göre, geometrinin zeminini de Kant'ın söylediği gibi bir saf görü olarak uzay yok. Uzay var ama o Kant'ın zannettiği şey değil.

Vedat Kamer: Lokman Hocam, soru soracak mısınız? Yarım kalmıştı.

Lokman Çilingir: Yok hayır. Ben bu taneleştirme sorunundan, arkasında Kant'ın metafizik anlayışının yattığını söyleyebiliriz. Metafiziği dışlamasının sanırım...

Ayhan Çitil: Evet, motivasyonunun, aklın o faaliyetini dışlamak olduğunu söylüyorum. Yani niye öyle yapmış? Öyle bir yerden meseleyi kesip atmış. Kant'ın en yanlış tarafı bence şu: Tecrübenin teşrih edilmesi, üzerinden iş görüyor. Biz tecrübemize baktığımızda hakikaten tanelerden oluşuyor. Yani buranın tamamı da bir tane ve içinde de taneler var. Kant diyor ki bunu sizin için sökeceğim, nasıl unsurlar tarafından bir araya getirildiğini de tekrar anlatacağım. Tanelerle başladığı için biz sonradan onun anlattığı süreçte o tanelerin hakikaten kurulabilir olduğunu düşünme eğilimine giriyoruz. Bu bir yanılsama, aslında öyle değil. Yani Kant'ın anlattığı unsurların herhangi birisi bir şeyin nasıl bir birim olarak ortaya çıktığını, içsel bir tutuşla nasıl bir arada bulunduğunu ve taneleştirildiğini açıklamıyor. Çünkü bunu yapabilecek zaten bir tane meleke var. Zaten onu yaptığı için biz ona o işlevi yüklüyoruz. O akıl zaten. Akıl onu yapabilen meleke. Yani Aristoteles'in faal akıl anlayışından beri düşünülmeleri bireysel kılan meleke akıl aslında. Bunu siz parantezin dışına alıp, ben nesneyi kurabildim ve matematiği temellendirdim demeye çalışıyorsunuz. Bütün hatalar ondan sonra başlıyor.

Lokman Çilingir: O nedenle ben de dışladığı için dedim...

Ayhan Çitil: Aynen öyle. Kant akıl meselesinin içine katarsa, fizikle ilgili başka bir problemi başına açacağını düşünüyor. Bu tabii benim spekülâtif fikrim. Çünkü mekanik fiziği temellendirmek istiyorsanız aklın o teleolojik faaliyetini dışarıda bırakmak durumundasınız. Aklın dolayısıyla kurucu olmadığı bir nesne anlayışını tesis etmek Kant'ın en büyük amacı. Bunu da yapmış, bizi de çok etkilemiş. Fakat bunu yaptığı ölçüde de asıl meseleyi açıklayamadan bırakmış ve biz onun sonrasında hala "Kripke'de adlar neye gönderim yapıyor?" ya da "Nesne nasıl var?" ve bunun gibi sorunlarla patinaj yapıp duruyoruz. Cantor'un "Küme nesnelere toplamıdır" ifadesindeki gibi ne dediğimizi bile bilmediğimiz bir biçimde konuşup duruyoruz. Söz konusu bu küme-eleman bağlantısı bana göre ancak aklın inşa ettiği tümel nesneyle tekil nesne arasındaki bağıntıya dayanarak açıklanabilir. Yani ontolojik bir zemini vardır. Kant bu zemini iptal ettiği veya görünmez kıldığı için böyle bir kör dövüşü şeklinde küme kuramı içinde seçim aksiyomundan sürey varsayımına kadar bir sürü sorunu tartışıyoruz. Ve hep başımıza da bir sürü iş açıyoruz.

Lokman Çilingir: Soru şu olacak: Bu taneleştirme sorununun haricinde genel olarak Kant'ın metafiziği dışladığı bir yer var mı?

Ayhan Çitil: Kant'ın kendisinde bir metafiziği var tabii transandantal metafizik diyoruz yani ona. O anlamda mı söylüyorsunuz?

Lokman Çilingir: Evet. Yani burada metafiziği bir dışlama olarak ele alırsak Kant açısından...

Ayhan Çitil: Hayır, ben spekülâtif bir tür metafiziği dışladığımı düşünüyorum. Ben de mesela Heidegger'e biraz benzer bir şekilde Kant'ın bir metafiziği olduğunu düşünüyorum. Orada bir transandantal metafizik var. Demin Özgüç Bey de söyledi, yani ben söz konusu o metafiziğin çok kıymetli olduğunu da düşünüyorum. Yanlış anlaşılmasını da istemem. Benim zaten tezim bu kuramın derinleştirilmesi. Yani orada olmayanın açığa çıkarılıp tamamlanması ki biz hakikaten mantıkta matematikte ne yaptığımızı daha iyi bilelim. Ben metafizik yanında yer alan bir kişiyim. Kant metafiziğinin de yanında yer alan bir kişiyim fakat eksik olduğunu düşünüyorum. Mevzu bu.

Vedat Kamer: Şafak Hocam, buyurun.

Şafak Ural: Ayhan Hocam çok basit bir soru soracağım. Kant'ta bu yok çünkü tek tek nesnelere birlikte varlık kazanabiliyorlar. Eğer böyle kabul edersek Kant'taki bu sorunu da biz sorun olmaktan çıkartıp bir çözüme kavuşturmuş oluruz.

Ayhan Çitil: Ben tam anlayamadım hocam. Nasıl?

Şafak Ural: Yani tek tek varlıklar, singular olan nesnelere, singular olma özelliklerini başka singular nesnelere ilişkisine bağlı olarak kazanır.

Ayhan Çitil: Bağlantılar üzerinden olduğunu söylüyorsunuz.

Şafak Ural: Böyle düşünemez miyiz?

Ayhan Çitil: Yani şöyle, zaten Kant'ın bütün ontolojisi yargıyı, bu anlamda eski tabirle tasvir tasdik öneleyen, zaten bağlantıyı esas alan bir ontoloji.

Şafak Ural: O zaman bence sorun çözülmüş oluyor.

Ayhan Çitil: Yani nesneyi bu bireysel kılma fiili de bir tasdik ve bağıntısal bir şey onu söylüyorsunuz.

Şafak Ural: Evet, evet.

Ayhan Çitil: O anlamda evet. Söz konusu bağlantıları esas alan bir yapı içerisinde tanenin nasıl kurulduğu meselesinin ben eksik bırakıldığını söylüyorum. Aristotelesçi anlamda bir noesis fiiline ya da bir tanenin dolaysız görüşüne geri dönelim ya da öyle bir şey var demiyorum. Konuştuğumuz yer çok yakın aslında birbirine

Vedat Kamer: Nazlı Hocam, buyurun.

Nazlı İnönü: Dediniz ki “bu” indexical nesneye varlık kazandırıyor. Eğer bir kişi halüsinasyon görüyorsa, mesela diyorum ki “bu at koşuyor” orada bir at olduğunu görüyorum. Bu at, varlık olmuş oluyor mu?

Şafak Ural: Kişi halüsinasyon görse bile bu halüsinasyona varlık kazandırmak için, dilin yani o indexicalin varlık kazandırma özelliğinden yararlanıyor. “Bu” kelimesi masaya da işaret edebilir at kelimesine de, halüsinasyon gören başka birine göre arabaya işaret edebilir, ama temelde arabaya, ata veya başka bir nesneye işaret edebilmesi için o kelimenin bir im olma, bir indexical olma özelliğinin olması gerekir.

Nazlı İnönü: Şu anda mesela, ortada koşan hiçbir at yok ancak ben zihnimde koşan bir at görüyorum ve “bu at koşuyor” diyorum.

Şafak Ural: Koşan bir at görüyor olmanızın ifade edilebilmesi ancak ve ancak im yani indexical kullanmak suretiyle olabilir. Onun işaret ettiği nesnenin

varlık kazanması, gramatik olarak var. Bundan yararlanarak bir şeye varlık kazandırıyorum.

Nazlı İnönü: Peki, at var mı yok mu?

Zekiye Kutlusoy: Söz konusu örnekte “At Nazlı Hanım için vardır” diyebiliriz. Çünkü –gerçekte– halüsinasyon olmasına rağmen görüyor onu ve bu patolojik bir durum bile olsa ona inanıyor; dolayısıyla onun için var.

Şafak Ural: Ancak bundan önce bir adım var. Bu adım, imin bir nesneyle eşleşip eşlememesinden önceki adım bir imin bir nesneye eşleşme özelliğini gramatik olarak taşıyor olması. “Bu” dediğim zaman imin gramatik olarak bir şeyin adı olma özelliğini, bir şeye varlık kazandırma özelliği olarak kullanmış olurum.

Vedat Kamer: Son iki soruyu alacağım.

Hasan Aydın: Şafak Hocam, tamam dediğinizi anlıyorum da dil varlığı öncelenebilir mi yasalarla? Sorun, asıl mesele olan, hocamın söylediği şey aslında; siz sanki varlığı bütünüyle dilin içine dahil ediyorsunuz. Yani benim fark ettiğim şey şu; dil var olmayan üzerine de konuşabildiğimiz bir araç. Asıl, ontolojinin temel problemi şu değil mi? Gerçekte var olanla, gerçekte var olmayan arasındaki o ayrımı nasıl yapacağımız sorusu, ciddi bir soru.

Zekiye Kutlusoy: Hepimizden çok analitikçi davranıyor hocamız, meseleyi dil dolayımında ele alıyor...

Hasan Aydın: Evet. Ben şimdi şöyle bir hisse kapıldığım için söyledim bunu, sanki siz varlığı bir dile indirgiyorsunuz, hocam bilişe indirgiyor. Şimdi felsefi çıkarıma mı geçsek, tabii kültüre de indirgeyebilirsiniz. Biliyorsunuz sadece kültürün varlığı kavramsallaştırma üzerindeki etkisini tartışmıyoruz, onun da müthiş bir etkisi var çünkü sosyolojik bir perspektiften de bakabiliriz. Varlık sorununa bakarken dil üzerinden, kültür üzerinden ve bilişsel ve duyuşsal yapımız üzerinden bakabiliriz. Şimdi asıl sorun şu, şunu ben biliyorum postmodernistler sizin söylediğiniz şeylerin çok daha ekstrasını söylüyorlar. Dilimiz, varlık bilişimiz; üretiyor, biçimlendiriyor, yapılandırıyor hatta kültür tamamıyla bizi kalıplıyor ve kültür içerisinde bir kalıp yargılar oluşturuyoruz ve kültürün var olanları içerisinde yaşıyoruz.

Mesela şöyle söyleyeyim, uyduruk bir sözcük düşünün işte, kadınlara şiddet uygulayanlar için bir kültür düşünün, şiddet uygulayanların tırpanla hayasını kesen bir varlık, “Adamamungo” diye bir varlık uydurdum ve bunu mitolojik olarak anlatmaya başladım, eğitim sisteminin içine soktum, ders olarak

da anlatıyorum. Herkes bunu deneyimleyebilir bile, demek istediğim şey bu; inanmanın, sosyolojik aktarmanın ve koşullandırmanın etkisi de var. Benim merak ettiğim, yani size hocam hepinize birden sorduğum şey şu; dilin varlığı biçimlendirdiği ve varlık üzerinde etkili olduğu çok açık, bunu hepimiz biliyoruz. Kant'ın belki de eksik olduğu yer buydu, dili hesaba katmaması ve başka bir eksikliği de kültürü hesaba katmaması.

Sorum şu; tekrar ederek, siz bana “telefon” sözcüğünden farklı olarak “şu telefon” ya da “bu telefon” un varlığı ile ilgili dilin dışında bir şey söyleyebilir misiniz? Hakikaten bilişim dışı bir gerçekliğin olduğunu nasıl göstereceğiz? Yani, Kant'ın dediği gibi şunda uzlaşıyor musunuz, ben bilişim dışında şu telefona işaret edemez miyim? Ya da dediğim şeyin şöyle söyleyeyim: ben telefona bir dilin, bir kültürün ya da bilişim içinde mi işaret ediyorum?

Şafak Ural: Cevap veriyorum, sizin sorduğunuz soru beni ilgilendirmiyor. Bu soru yoktur, önemsizdir demiyorum beni ilgilendirmiyor. İlgilendirdiği kadarıyla, ben varlıktan nasıl bir varlık özelliği bulmuş olayım onu dil aracılığıyla, yani varlık dediğim şeyi ister kültürel olsun, ister imajiner olsun onu dil aracılığıyla ancak ve ancak isimlendirebiliyorum. Dolayısıyla onun dışındaki varlığın varlık özelliklerini ben kendime göre, siz kendinize göre tasarlama özgürlüğünüz var. Önemli olan, “varlık” dediğim zaman burada iletişim kurabiliyoruz.

Hasan Aydın: Varlığa dil içinden bakmak gibi...

Şafak Ural: Gibi...

Ayhan Çitil: Ben soruyu tam olarak anlamamış olabilirim ama şöyle bir şey mi dediniz? Ben sanki kendi başına da bunu kullanacağım ama mecazi anlamda değil, hani sanki kendi başına olan dili, bilinci, kültürü aşkına işaret etmek mümkün mü?

Hasan Aydın: Evet, mümkün mü?

Ayhan Çitil: Benim şahsi görüşüm -Kant'a göre öyle bir şey söz konusu olamaz- bana göre mümkündür. Bir realist olarak ben bunun imkânı üzerine düşünüyorum.

Vedat Kamer: Son soruyu alıyorum, buyurun.

Serdal Tümkiye: Burada sözü edilen “olanaklı dünya” ile ne kastedilmektedir?

Zekiye Kutlusoy: Kripke formel semantiğini ortaya koyarken “olanaklı dünyalar”ı Leibniz’in metafiziğindeki çok daha farklı bir şekilde ele alıyor, ondan esinlenmiş olmakla birlikte. Yani bence, şöyle bir motivasyon olabilir bu yorumlamada. Çok üzerinde kafa yormuş değilim, gerçi önemli bir konu bu, yani kafa yorulmalı. Gerçek dünyada (hani sembolik mantıkta “ w_0 ” olarak gösterdiğimiz gerçek dünyada) olan-bitenin öyle olmayıp da başka türden olabilirlikleri üzerine bence düş gücünün iyice zorlanması ile ortaya çıkabilecek bütün olanaklılıklar bu çerçevede düşünülüp dile getirilebilir oluyor. Ben “olanaklı dünyalar”ı bu bağlamda düşünüyorum; bunların varlıkları mantıksal (dilsel/düşünsel) ve epistemolojik düzlemde.

Şimdi, “gerçek dünyadaki şöyle-şöyle olan belli bir tekil öyle olmasaydı, böyle-böyle olabilirdi” gibi bir düşünceden hareket edilerek farklı farklı olanaklı dünyalar/durumlar tasavvur edilebilir. Örneğin tekil bir varlık olan ben; adım “Zekiye Kutlusoy” şu an, gerçek dünyada beni imliyor, beni adlandırıyor ve gerçek dünyada ben şuyum ve “Zekiye Kutlusoy” dendiğinde, bireysel özellikler olarak nelere sahipsem, neysem o olarak belirleniyorum ama yakın bir olanaklı dünyada yani olanaklılık durumunda (öyle kurgular var; şematik olarak çizdik biz; şekilsel bir gösterimle gerçek dünyayı, aktüel durumu merkeze koyup, çevresine çizdiğimiz çemberlerde ona yakın duran, ona benzeyen ama kimi özelliklerin değiştiği farklı durumları düşünürdük) daha değişik olabilirim. Gerçek dünyadan (merkezden) gittikçe uzaklaşıyorsa, çok uzakta, periferideki bir çemberde belki çok daha farklı türden bir Zekiye düşünülebilir; yani bu olanaklı mı? Olanaklı. Farklı dünyalarda farklı özelliklere sahip oldum ama bütün özelliklerimin tümünden değişmesi söz konusu değil çünkü özcülük durumu ortaya çıkıyor (bu içimize sinsin, sinmesin) olanaklı dünyalar yaklaşımında; dolayısıyla söz konusu adın imlediği birey özünü yitirmemeli.

Burada özel adlar çok önemli; katılık (katı göstericilik) özelliğinden ötürü “Zekiye Kutlusoy” adı yine beni göstermeli, çok uzak bir olanaklı dünyada da olsa; orada mesela öğretim üyesi olmayabilirim, Türkiye’de yaşamayabilirim, felsefeci olmayabilirim, şu ya da şöyle olmayabilirim, başka türlü özelliklerim olabilir; yani düşünülebilecek bütün olanaklı özellikler bana ilişkin olarak yeni bir bağlam açıyor, olanaklı dünya bu. Bunu ben mantıksal ve epistemolojik düzlemde yorumlamaktan yanayım yani formel semantik açısından yaklaşıldığında. Bunun ontolojik yanını diğer konuşmacılara bırakıyorum.

Vedat Kamer: Zekiye Hoca’nın cevabıyla oturumu sonlandırıyorum. Katılımınız için teşekkür ederiz. Gelecek sene tekrar birlikte olmak dileğiyle...